Katja Luopajärvi, Anna Esko
Ulkoministeriö, KPA-20
maahantuloasioiden yksikkö
18.4.2024

Ulkoministeriön asiantuntijalausunto maa- ja metsätalousvaliokunnalle

Maa- ja metsätalousvaliokunta on 11.4.2024 pyytänyt ulkoministeriötä toimittamaan kirjallisen asiantuntijalausuntonsa koskien Luonnonmarjojen keräämistä Suomessa tulevalla satokaudella". Ulkoministeriön maahantuloasioiden yksikkö toteaa lausuntopyynnön johdosta seuraavaa:

Ulkoministeriön rooli luonnonmarjankeruuseen liittyen rajoittuu viisumikeskusviranomaisen ominaisuudessa ainoastaan viisumiharkintaan, eikä ulkoministeriöllä ole toimivaltaa alan sääntelyssä laajemmin.

Thaimaalaisia luonnonmarjankerääjiä on saapunut Suomeen turistiviisumilla jo 2000-luvun alkupuolelta. Kesäkuussa 2021 voimaan tulleen ns. marjalain (Laki luonnontuotteita keräävien ulkomaalaisten oikeudellisesta asemasta) tarkoituksena oli nostaa lain tasolle marjankerääjien oikeuksia, joista aiemmin säänneltiin yritysten ja viranomaisten välisellä aiesopimuksella. Marjalaki ei kuitenkaan sääntele luonnontuotteita keräävien ulkomaalaisten maahantuloa tai maassa oleskelun edellytyksiä. Luonnonmarjankerääminen on voitu tähän asti tulkinnallisesti katsoa tapahtuvan Schengen-viisumilla (turistiviisumilla). Turistiviisumin käyttöä luonnonmarjankeräämiseen on alun perin perusteltu sillä, että kerääjän ja marja-alan yrityksen välillä ei ole työsuhdetta ja kerääminen tapahtuu Suomen luonnossa jokaisen oikeuden turvin. Tähän asti on vakiintuneesti katsottu, että jokaisen oikeutta toteuttamaan voidaan erikseen matkustaa Suomeen myös ulkomailta Schengen-viisumilla. Käytäntö on Schengen- ja EU-tasolla täysin poikkeuksellinen.

Ulkoministeriö keskeytti marraskuussa 2022 viisumien myöntämisen thaimaalaisille luonnonmarjankerääjille väliaikaisesti. Perusteena tähän olivat luonnonmarjankeräämiseen liittyvät epäselvyydet, mukaan lukien ihmiskauppariski, Suomessa meneillään oleva poliisitutkinta sekä mahdolliset muutokset luonnonmarjankerääjien asemaan, joita työ- ja elinkeinoministeriö valmisteli luonnonmarjankerääjien saattamiseksi kausityölain piiriin. Viisuminmyöntö avattiin satokaudelle 2023 ja ulkoministeriön maahantuloasioiden yksikkö (KPA-20) tiukensi ohjeistustaan viisuminmyöntöön luonnonmarjankeruuseen edellyttämällä viisuminhakijoilta todisteita riittävästä varallisuudesta oleskelunsa kulujen kattamiseksi Suomessa tai todisteita marjayritysten maksamista tuloista aiemmilta marjankeruukausilta.

Viisumisäännöstö edellyttää hakijalta riittävää varallisuutta tai tosiasiallista näyttöä siitä, että hän kykenee ansaitsemaan riittävät varat Suomessa oleskelunsa aikana. Luonnonmarjankerääjien kohdalla on kuitenkin ennen vuoden 2023 satokauden viisuminmyönnön kiristyksiä poikettu hyvin poikkeuksellisella tavalla EU:n viisumisäännöstön toimeentulovaatimuksen tavanomaisesta tulkinnasta. Thaimaalaisilta

marjankerääjiltä ei aiemmin edellytetty minkäänlaista varallisuutta tai näyttöä edellisen marjankeruukauden riittävistä ansioista, koska heidän matkan tarkoituksensa on ollut ansioiden kerääminen.

Satokauden 2023 jälkeen ulkoministeriö teki perusteellisen arvion Schengen-viisumien myöntämisen edellytyksistä. Arviossa on otettu huomioon vuoden 2023 satokauteen liittyvät, vakavat rikosepäilyt ja törkeää ihmiskauppaa koskevat syytteet, jotka koskevat tämänhetkisen tiedon mukaan yhteensä satoja uhreja. Ulkoministeriön tietoon tulleet rikosepäilyt koskevat useimpia merkittäviä marja-alan toimijoita Suomessa. Viisumiharkinnassa on otettava huomioon hyväksikäytön ja ihmiskaupan ilmeinen ja vakava riski. Lisäksi arviossa on huomioitu satokauden 2023 jälkeen ulkoministeriön tietoon mm. Thaimaan viranomaisilta tulleet uudet tiedot mm. työsopimusten solmimisesta luonnonmarjankerääjien kanssa ja viisumihakemusten yhteydessä annettujen tietojen epäluotettavuudesta.

Viisumeita myöntävän viranomaisen näkökulmasta keskeisenä ongelmana on, että turistiviisumia ei ole lähtökohtaisesti tarkoitettu työntekoon. Viisumisäännöstössä ei ole nimenomaista säännöstä, jonka mukaan voisi tehokkaasti puuttua ennalta estävästi työperäisen hyväksikäytön tilanteisiin ja väärinkäytöksiin, toisin kuin oleskelulupamenettelyn puolella, jossa työperäisen hyväksikäytön riski voi olla jo sellaisenaan perusteena oleskeluluvan myöntämättä jättämiselle.

Turistiviisumin myöntäminen luonnonmarjankeruuta varten on perustunut oletukseen, jonka mukaan kerääjät tulevat maahan turismiin verrattavassa tarkoituksessa, keräävät metsämarjoja jokaisen oikeudella ja voivat vapaasti myydä keräämänsä marjat valitsemalleen taholle. On kuitenkin ilmeistä, ettei alalla vastaava käytäntö vastaa tätä oletusta. Ulkoministeriön tietoon on esimerkiksi tullut, että poimijat ovat yleisesti tehneet Suomessa tapahtuvaa poimintaa varten työsopimuksia. Näin ollen thaimaalaisten Suomessa tapahtuvan luonnonmarjankeruun ei voida katsoa enää olevan työsopimussuhteisuuden ulkopuolelle jäävää toimintaa. On myös kyseenalaista, ovatko thaimaalaiset kerääjät sellaisessa asemassa, että he voisivat tosiasiallisesti myydä keräämiään marjoja itse valitsemalleen taholle. Ulkoministeriön tietoon on useana vuonna tullut tapauksia, joissa thaimaalaisten luonnonmarjankerääjien ansiot ovat jääneet todella pieniksi tai joissa kerääjät ovat jääneet tappiolle.

Viisumivirkailijan on tätä taustaa vasten viisumipäätösharkintaa tehdessään käytännössä mahdotonta varmistua siitä, että kerääjät ansaitsevat riittävän toimeentulon keruukaudella. Ulkoministeriössä ei voida myöskään varmistua hakijoiden toimittamien edellisen satokauden tuloselvitysten luotettavuudesta.

Suomalaisella marja-alalla on esiintynyt työperäistä hyväksikäyttöä koko 2010-luvun. Kerääjät ovat haavoittuvassa asemassa ja he ovat pääasiassa Koillis-Thaimaasta kotoisin olevia maanviljelijöitä, joiden sosio-ekonominen asema on Thaimaassa heikko. Kerääjillä

ei ole viisumia hakiessaan yleensä itsellään riittäviä tuloja tai varallisuutta viisumin myöntämiseksi. Suomeen matkustamiseksi he ovat usein joutuneet ottamaan lainaa, mikä altistaa heitä velkaantumiselle ja riippuvuussuhteelle thaimaalaisiin koordinaattoreihin. Näitä seikkoja voidaan pitää merkittävinä altistavina tekijöinä hyväksikäytölle jo heidän kotimaassaan Thaimaassa. Kaiken saatavissa olevan tiedon perusteella on arvioitava, että thaimaalaisilla luonnonmarjanpoimijoilla on ilmeinen ja vakava riski joutua työperäisen hyväksikäytön uhriksi marja-alalla. Ulkoministeriö suhtautuu ihmiskauppaan ja sen torjuntaan erittäin vakavasti. Viisumiharkinnassa on myös huomioitava viranomaisyhteistyön kautta tulleet tiedot, jotka liittyvät käynnissä oleviin poliisin esitutkintoihin. Viime kädessä edustuston päällikkö on virkavastuussa edustuston viisumipäätöksistä sekä ministeriön johto edustustoille annettavista ohjeista ja linjauksista.

Ulkoministeriön näkemyksen mukaan turistiviisumin myöntämiselle luonnonmarjojen keruuseen ei näin ollen ole oikeudellisia perusteita, eikä viisumisäännöstön mukaisille myönteisten päätösten tekemiselle thaimaalaisille marjankerääjille ole käytännössä edellytyksiä. Luonnonmarjankerääjien viisumihakemusten vastaanoton keskeyttäminen ja asiasta etukäteen tiedottaminen on katsottu kohtuullisemmaksi toimenpiteeksi poimijoiden ja yritysten kannalta. Vaihtoehtona olisi ollut viisumihakemusten vastaanotto, jolloin Bangkokin edustusto olisi todennäköisesti joutunut tekemään hakemuksiin epäävät viisumipäätökset.

Koska Schengen-turistiviisumin myöntämiselle ei nykytietojen valossa ole oikeudellista pohjaa, relevantti maahantulolupa on toistaiseksi työntekijän oleskelulupa.

Hallituksen tavoitteena on löytää luonnonmarjanpoimijoiden maahantuloon kokonaisvaltaisesti toimiva pitkän aikavälin ratkaisu satokaudesta 2025 eteenpäin. Ulkoministeriö osallistuu omalta osaltaan uusien ratkaisujen selvittämiseen.